

24 mei 2011: 100 jaar vogels ringen

Henk van der Jeugd

Op 24 mei 2011 was het exact 100 jaar geleden dat de eerste wilde vogel in Nederland van een ring werd voorzien. Die ring werd aangelegd door een zekere Meindert Menzo van Esveld, te Nijkerk. Hij ringde die dag 15 jonge spreeuwen. Veel meer dan dat weten we niet. Zoals veel ornithologen in die tijd gaf van Esveld gehoor aan een oproep van doctor van Oort van 's Rijks Museum voor Natuurlijke Historie te Leiden, het huidige Naturalis.

'S-RIJKS MUSEUM VAN NATUURLIJKE HISTORIE TE LEIDEN.

Ringproeven met in het wild levende Vogels.

Aantal ringen: 15, nr. —

Toegezonden aan en aangelegd bij de onderstaande vogelsoorten door:

Mr. M. v. Esveld. Nijkerk (Geld.)

Nr.	Vogelsoort.	Datum en plaats van het ringen.
1021 <i>1035</i>	<i>jonge spreeuwen</i>	<i>24 Mei 1911. Nijkerk (Geld.)</i>
		<i>ingeb. M.</i>

*Ik heb nog 10 ringen over, die ik
nog niet heb geplaatst.*

Versoeke deze lijst ingevuld terug te zenden aan:
Dr. E. D. van Oort
's-Rijks Museum van Natuurlijke Historie
Leiden.

Figuur 1. Het originele formulier dat van Esveld invulde en opstuurde naar dr. Van Oort in Leiden met daarop de 15 spreeuwen met ringnummers 1021 tot en met 1035.

Professor van Oort wilde meer weten over de bewegingen van vogels, in navolging van collega's in andere Europese landen. In Zweden en Croatië werden ook in 1911 de eerste vogels geringd. In Engeland gebeurde dat al drie jaar eerder, en de allereerste vogelring zou zijn aangelegd in Denemarken in 1899, ook aan een spreeuw. Waren dit echt de eerste vogelringen? Het idee om een vogel te volgen door deze van een ring te voorzien lijkt toch voor de hand te liggen? Misschien had van Esveld wel een voorganger, daarover in een later nummer van OHV meer, maar officieel houden

we het erop dat hij de eerste was. En we kunnen er zeker van zijn dat het systematisch en op grote schaal ringen van vogels ten behoeve van de wetenschap in ons land in 1911 een aanvang nam, en niet eerder.

Wie was M.M. van Esveld?

Volgens de stukken die bewaard zijn gebleven zou van Esveld van 1911 tot en met 1919 vogels geringd hebben, en in onze archieven zijn ringgegevens van enkele tientallen vogels per jaar aanwezig. Van Esveld ringde vooral nestjonge vogels van algemene soorten zoals spreeuw, 'zwarte lijster' (merel), 'bastaard nachtegaal' (heggenmus), huismus, koolmees, 'zwartkopmees' (matkop of glanskop), roodborst, patrijs, groenling, grauwe vliegenvanger, groene specht en in die tijd was dit de manier waarop de meeste ringers aan hun vogels kwamen: ze zochten nesten en ringden de jongen. Een manier van ringen die tegenwoordig veelal beperkt blijft tot nestkastbroeders.

Meindert Menzo van Esveld werd geboren in 1889 te Nijkerk. Toen hij de eerste 15 spreeuwen ringde op 24 mei was hij 22 jaar oud. Op 31 juli 1924 trouwde hij met Martina Lasterie, in 1897 geboren te Renkum. In 1930 kregen ze een dochter: Martine van Esveld. Martine trouwde in 1957 weer met Wybren Sipke Callenbach, van de bekende uitgeverij Callenbach te Nijkerk.

Figuur 2. De spreeuwenstellage in polder Arkemheen (H. van der Jeugd)

Meindert Menzo van Esveld had een stoffen- en kledingzaak in Nijkerk en was vele jaren penningmeester van het plaatselijke schoolbestuur. Meinder Menzo van Esveld overleed op 10 september 1949 te Ermelo op 60 jarige leeftijd.

24 mei 2011: manifestatie Nijkerk

Op 24 mei 2011 is het ringen van de eerste spreeuwen door Meindert Menzo van Esveld nagespeeld in polder Arkemheen bij Nijkerk. Omdat de exacte ringlocatie en verdere details onbekend zijn hebben we onze eigen interpretatie gegeven aan het ringen van die eerste spreeuwen. In het begin van de twintigste eeuw werden in de polders in midden Nederland zogenaamde *spreeuwenstellages* opgericht met als doel spreeuwenkolonies te stichten. De stellages waren enkele meters hoog en behangen met nestkasten. De spreeuwen die in de stelling broedden zochten hun voedsel in het grasland in de directe omgeving. Gedurende het broedseizoen vormen emelten een belangrijk stapelvoedsel voor de jonge spreeuwen, en daar was het de bouwers van de stellages om te doen: de spreeuwen

Figuur 3. Bram Ubels alias M.M. van Esveld klimt in de stelling en haalt de jonge spreeuwen uit de nestkast (P. Coehoorn).

foerageerden massaal op de overvloedig aanwezige emelten, en daarmee werd de schade die de emelten met hun vraat in de graslanden aanrichtten aanzienlijk ingeperkt. Een prachtige vorm van biologische ongediertebestrijding!

Een aantal maanden voor de manifestatie hebben we een dergelijke spreeuwenstellige nagebouwd

naast het erf van de familie van 't Klooster, mooi gelegen in de polder tegen de zeedijk (figuur 2). Aanvankelijk leken de spreeuwen weinig interesse te hebben voor het bouwwerk, maar uiteindelijk zijn toch meerdere broedpogingen ondernemen, en één van de paren produceerde een legsel van vier eieren dat resulteerde in vier jongen die circa twee weken oud waren op 24 mei. Aan één van de belangrijkste voorwaarden voor een geslaagde dag was daarmee voldaan!

Een tweede voorwaarde was de steun en medewerking van voldoende mensen en organisaties. Ook daaraan werd ruimschoots voldaan. De familie van 't Klooster stelde hun erf beschikbaar voor de manifestatie en hun gastvrijheid en inzet tijdens de voorbereidingen en de dag zelf waren fantastisch. Arie van den Berg, voorzitter van de IVN Vogelwerkgroep Nijkerk, was van het begin af aan enthousiast over het idee van de manifestatie en schakelde zijn grote netwerk in de regio in om financiële en praktische steun te vergaren.

De dag zelf was het stralend weer, met een blauwe lucht en een aangename temperatuur, en daarmee was aan voorwaarde drie voldaan. Het ringen van de eerste spreeuw werd onder grote belangstelling van publiek en pers nagespeeld in historische kledij, met Bram Ubels in de rol van Meindert Menzo van Esveld (figuren 3 en 4) en Leen van Ree als zijn opa (figuur 5).

Figuur 4. Bram Ubels toont de eerste geringde spreeuw aan het publiek (P. Coehoorn).

Nog even lijkt het mis te gaan: Hevig fluitend verschijnt een veldwachter in vroeg twintigste-eeuws tenue ten tonele om een stokje te steken voor het geheel. Maar het hoort er allemaal bij, Dick Jonkers heeft zich goed ingeleefd in zijn rol (figuur 6)!

Figuur 5. Opa (Leen. van Ree) kijkt aandachtig toe hoe M.M. van Esveld (Bram Ubels) de spreeuwen weegt (P. Coehoorn).

Naast het ringen van de spreeuwen waren er nog tal van andere activiteiten die dag. Er was een informatiemarkt waar organisaties die iets met het ringen van vogels te maken hebben zich presenteerden. Onder andere Vogelbescherming, SOVON, STORK, WRN, IVN en natuurlijk Vogeltrekstation waren met een stand aanwezig. In de stand van Vogeltrekstation was een speciaal ter ere van het 100 jarig jubileum ontworpen T-shirt te koop. Datzelfde T-shirt kunt u kopen in de webwinkel van Vogeltrekstation.

Figuur 5. Veldwachter Dick Jonkers controleert of de spreeuwen legaal en vakkundig geringd worden (P. Coehoorn).

De gehele dag werden er demonstraties gegeven van het vangen en ringen van boerenwaluwen, verzorgd door Bennie van den Brink (figuur 7) en het ringen van weidevogelkuikens onder leiding van Frank Majoor (figuur 8). Dit leverde ook voor de pers talloze mooie plaatjes op. Iets nieuws was de vogelkar, een mobiele slagnetinstallatie, ontworpen en gebouwd door Jan Doevendans, die gedemonstreerd werd in het weiland naast de boerderij. De vogelkar kan waar dan ook mee naar toegenomen worden, getrokken door een auto, om zangvogels te vangen. Met name voor het vangen van zaadeters een uitkomst. Helaas waren locatie en tijdstip niet gunstig en konden er geen vogels worden gevangen.

Figuur 7. Bennie van den Brink ringt, onder grote publieke belangstelling, een zojuist gevangen boerenwaluw (P. Coehoorn).

Rond het middaguur werd de speciale '100 jaar vogels ringen' jubileum postzegel gepresenteerd. De twee eerste vellen, vergezeld van grote, op canvas gedrukte, versies werden aangeboden aan Jan Staal, voorzitter van de Ringersvereniging, als dank voor zijn niet aflatende inzet voor het Vogeltrekstation en het ringwerk in Nederland in het algemeen, en aan Monique Beijaert, die de postzegel en het '100 jaar vogels ringen' logo heeft ontworpen.

Figuur 8. Frank Majoor toont twee geringde kievitkuikens (M. Beijaert).

Dankzij financiële steun van de Ringersvereniging en de Stichting Vogeltrekstation hebben alle ringers en assistent-ringers een vel van tien zegels thuisgestuurd gekregen. De postzegels zijn ook te koop, in vellen van tien, in de webwinkel van Vogeltrekstation.

In totaal hebben ruim honderd mensen de manifestatie bezocht. Dat is niet een heel groot aantal, maar het was dan ook een dinsdag, voor de meesten van ons een normale werkdag. Een belangrijke doelstelling van de manifestatie was echter ook om meer belangstelling te wekken voor het vangen en ringen van vogels via kranten, tijdschriften, radio en TV. De hele dag door was het een komen en gaan van journalisten, en op en rond 24 mei was er een uitvoerige berichtgeving over het 100-jarig jubileum en het vangen en ringen van vogels in het algemeen. Alléén al op 24 mei zelf waren er niet minder dan acht

verschillende items op landelijke en lokale radiostations te horen, waaronder meerdere interviews gedurende *prime-time* op radio 1. TV Gelderland, TV Utrecht en VARA's Vroege Vogels TV schonken aandacht aan het jubileum en in vrijwel alle grote kranten en vele bladen verschenen artikelen. Het aantal aanmeldingen dat bij Vogeltrekstation binnenkomt van - dikwijls jonge - mensen die meer wilden weten of zelf ringer willen worden is merkbaar toegenomen sinds 24 mei.

Rond twee uur 's middags werd de manifestatie afgesloten met het bekendmaken van de uitslag van de *duckrace* (welk badeendje bereikt als eerste de eendenkorf?). De winnaar, dhr. G. Baars, ontving een prachtige foto op canvas van een geringde boerenwaluw, gemaakt door Joke Altenburg. Een aantal mensen werd in de bloemetjes gezet als dank voor hun bijdrage aan deze mooie dag, en daarna keerde iedereen huiswaarts. We kijken terug op een geslaagde manifestatie!

Op vrijdag 9 september organiseert Vogeltrekstation een symposium rondom 100 jaar vogels ringen in Naturalis in Leiden. Een uitnodiging voor deze dag ontvangt u één dezer dagen of heeft u reeds ontvangen. Als u van plan bent te komen meld u zich dan aan via www.vogeltrekstation.nl/formulieren/aanmeldingsformulier-symposium-9-september-2011

Henk van der Jeugd - Vogeltrekstation

Figuur 9. De opening van de manifestatie op 24 mei. De informatiemarkt vond plaats in de grote schuur op de achtergrond. Op de voorgrond kijkt Vogeltrekstation medewerkster Berber Zwaagstra toe vanaf de receptie.